

ARAYIŞLAR
-İnsan Bilimleri Araştırmaları-

20

A R A Y I Ő L A R

–İnsan Bilimleri Araştırmaları–

ISSN: 1302-1354

Sahibi: Fakülte Kitabevi Yay. Dağ. Paz. Ltd. Şti. Adına

İbrahim ÖZDEMİR

Koordinatör: Abdurrahman ÖZKAN

Sayı editörleri: Cafer GARİPER – Ümit AKCA

Danışma kurulu

Prof. Dr. Hülya ARGUNŐAH (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet GÜÇ (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KARA (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TAHRALI (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Bayram KODAMAN (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Kâzım SARIKAVAK (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Saffet SARIKAYA (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Kâzım YETİŐ (İstanbul Üniversitesi)

Doç. Dr. M. Necmettin BARDAKÇI (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Doç. Dr. Nasuh GÜNAY (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Doç. Dr. M. Fatih KİRİŐÇİÖĐLU (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Fatma S. KUTLAR (Hacettepe Üniversitesi)

Yard. Doç. Dr. Cafer GARİPER (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Yard. Doç. Dr. Abdurrahman ÖZKAN (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Yazışma adresi

Cafer GARİPER
SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi
Tif.: 0246 2114061
gariper@fef.sdu.edu.tr

M. Necmettin BARDAKÇI
SDÜ İlahiyat Fakültesi
Tif.: 0246 2114566
bardakci@ilahiyat.sdu.edu.tr

ISPARTA

Baskı ve Dağıtım

Fakülte Kitabevi Yayın Dağıtım Pazarlama Ltd. Şti.

Yeni Çarşamba Pazarı Kompleksi

D Blok No: 6-7-9 Davraz Mah. / ISPARTA

Tel: 0246 2330374 Faks: 0246 2330374

fakultekitabevi@gmail.com

ARAYIŞLAR
-İnsan Bilimleri Araştırmaları-

20

Hakemli Dergi

Isparta 2008

Sayı hakemleri:

Prof. Dr. Hacı Ömer KARPUZ (Pamukkale Üniversitesi)

Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Saffet SARIKAYA (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Doç. Dr. Yunus BALCI (Pamukkale Üniversitesi)

Doç. Dr. M. Fatih KIRIŞÇIOĞLU (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Ahmet YILDIRIM (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Yard. Doç. Dr. Ümit AKCA (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Yard. Doç. Dr. Hasan BABACAN (Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi)

Yard. Doç. Dr. Cafer GARİPER (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Yard. Doç. Dr. Tarık ÖZCAN (Fırat Üniversitesi)

Yard. Doç. Dr. Abdurrahman ÖZKAN (Süleyman Demirel Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER

Cafer GARİPER / Yasemin KÜÇÜKCOŞKUN	Orhan Pamuk'un <i>Masumiyet Müzesi</i> Romanında Nesne Fetişizmi Bedenin ve Mekânın Poetik Dili	1-26
Cafer ŞEN	Edebi Eserlerde Dil Deformasyonla- rının Felsefi Temelleri	27-39
Ebru Burcu YILMAZ	Tevfik Fikret'in Zehirli Aynası: <i>Gayyâ- yı Vücûd</i>	41-46
Oğuzhan KARABURGU	<i>Baba ve Piç</i> Romanı ve Simetri	47-62
Cafer GARİPER	Günahın Çağrısı: Bir İntihal Hâdisesi	63-74
Selçuk ÇIKLA	Yahya Kemal ve Beyaz Lisan	75-112
Ümit AKCA/ Akın BAKIÖĞLU	Türk Modernleşmesinde Bir Yönelim: Halil Nimetullah Öztürk	113- 126
Bülent ŞEN	Dünya Düzeni Karşısında Türkiye'nin Konumu ve Yeni Seçenek Arayışları: Yeni Dünya Düzeni'nden Avrupa Birliği'ne	127-161
Mehmet Necmettin BARDAKÇI	Türk Sufiliğinin Batı Dünyasının Sosyo-Kültürel Hayatına Etkileri	163-178
Turgut TOK	Yerel Gazetelerde Kullanılan Sıfatların Değerlendirilmesi: Denizli Deha 20 Gazetesi Örneği	179-188
Levent KURGUN	Pamukkale Adına Dair	189-193
Levent DOYURAN	Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesi'ndeki Zarflar ve İşlevleri Üzerine	195-212
Nergis BİRAY	Cemilî Divâni ve Eserdeki Batı Türkçesi Etkileri	213-223

PAMUKKALE ADINA DAİR

Levent KURGUN*

Abstract: In this article, it is proved that the name of the region, known as *Pamukkale*, is not related with *pamuk* but with *tamu* used as a meaning of *hell*. For that, reachable oldest sources have been searched thoroughly and articles written related with the subject before have been reviewed. All in all, we reach an opinion that at first *Tamukkalesi* or *Tamukkale* were given as a name to the region, and form of *Pamukkale* is a recent usage.

Keywords: Pamukkale, Pamukkalesi, pamuk, Tamukkale, Tamukkalesi, tamu, tamug, euphemism

Pamukkale, Denizli İli'nin kuzeyinde Çökelez Dağı eteklerinde yer alan, tarihî ve doğal güzellikleri ile Dünya Miras Listesi içinde bulunan bir bölgenin adıdır.

Dağın eteklerinden çıkan suyun bıraktığı kalsiyum oksidin (kultur.gov.tr:2008) oluşturduğu beyaz travertenlerle yaklaşık 30 km mesafeden görülebilen Pamukkale'de, sıcaklığı 35 ilâ 100 °C arasında değişen 17 kaynak bulunmaktadır. (pamukkale.gen.tr, 2008). Termal suyun, Denizli Ovası'ndan yüz metre yükseklikte bulunan bir sekiden aşağıya dökülmesi, dökülürken de buharlaşıp içindeki maddeleri bırakması, ortaya *pamuk* yığınına andıran bir görünüm çıkmasını sağlamıştır.

Antik çağlardan beri sağlıkla ilgili yararları bilinen (Denizli,1973:133) Pamukkale suları başta, mide, kalp ve damar rahatsızlıkları, böbrek taşları, kemik ve cilt hastalıkları olmak üzere birçok soruna deva olabilmektedir (Eskikurt, 2007:615). Bu bakımdan *Pamukkale* hep *sağlık* kavramı ile birlikte anılan bir kelime olmuştur.

* Yrd. Doç. Dr., PAÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, medele@gmail.com

Pamukkale suları hakkındaki anlatılar da *beyazlık ve pamuk dolayısıyla güzellik* üzerine şekillenmiştir:

Eşsiz güzellikteki çoban Endymion, sürüsünün ortasında uyurken, Ay tanrıçası Selene, işte bu alanda ona doğru inmişti. Çoban, Selene ile beraberliklerinin mutluluğu ile ineklerini sağlamayı unuttuğundan, bol miktardaki sütleri etrafa dökülüp yayılmıştı...(Denizli, 2001: 21)

Çok eski zamanlarda burada yaşayan fakir bir ailenin çirkin bir kızı vardı. Kız fakirliğinden şikâyetçi değildi. Ancak evlenme çağı geldiğinde, çirkinliği nedeni ile hiçbir isteyeni gelmemiştir. Buna üzülen genç kız intihar etmeyi kafasına koyduktan sonra Pamukkale travertenlerinin en yükseğinden kendisini aşağıya bıraktı. İçi su ve tortu dolu büyük bir havuzun ortasına düştü. O sırada avdan dönen Denizli Beyi'nin oğlu havuzda yatan yaralı, baygın fakat çok güzel bir kızı gördü ve onu yanına alarak babasının evine götürdü. Daha sonra sağlığına kavuşan ve dünyalar güzeli olan kızla evlendi. (Önder,1966: 133;1997:147; Denizli 2001: 21).

Beyaz rengi ve coğrafi yapısı sebebiyle *pamukla* ilişkilendirilen bölgenin adına dair bazı kaynaklarda şu kayıtlar bulunmaktadır: Pamukkale, Pamukkalesi yahut Pamuk Harabesi (Babaoğlu, 1996: 203; İnan,1997,102 -103); Pamukkalesi (K. Şakir, 1927: 58); Pamuk kalesi (Ş.Sami, 1996: 1478); Pamuk kalesi (A.Cevad,1313:232); Pambuk kalesi (Mostras,1873: 63); Pamukkalesi (Ramsay, 1960: 87) vb.

Buna göre, bu bölge, görünümü ve sağlığa yararları dolayısıyla *Pamukkale* adını almıştır ki, bu kelime *olumlu* bir anlam içermektedir.

Bununla birlikte, bölgenin *tehlikeli* ya da *olumsuz* özelliklerinin de bulunduğunu, bilhassa, yoğun miktarda zehirli gaz çıkardığı tespit edilen ve bugün *Cin Deliği* adını taşıyan bir kuyu* ile ilgili kayıtlardan görebilmekteyiz:

...burası o kadar yoğun ve puslu bir buharla doludur ki, insan zemini zorlukla görebilir. Çevresine yaklaşan herhangi bir kimse için hava zararsızdır, çünkü sakin havada buhar çıkmaz, fakat içeri geçen herhangi bir hayvan derhal ölür, oraya sokulan boğalar düşerler ve ölürlür. Ben içeriye güvercinler attım, hemen öldüler...(Strabon, 1993: 137; Ayrıca Bkz. Akça, 1946: 38)

Suyundaki yüksek kireç oranı yüzünden, burasının yerleşmeye uygun bir bölge olmadığı da belgelerden anlaşılmaktadır ki, *aktıkça (durdukça) taş olan çeşmeden* su içen askerlerinin hemen ölmeleri yüzünden Timur'un Denizli'ye gelmiştir:

...Bu havalide bir çeşme vardı. Suyu durdukça taş oluyordu. Askerlerin bir kısmı bu hâli bilmediklerinden dolayı, bu çeşmeden içmiş ve içende helâk olmuştu...

(Akça, 1938: 12; Baykara, 1969: 41).

* Bu yüzden kuyunun ağzı girilemeyecek şekilde kapatılmıştır.

Suyunun sıcak olması, içilebilir özelliğinin bulunmaması, dibi görünmeyen yarıklar, içine girildiğinde insanı öldürebilen kuyular ve üzerine kurulan büyük bir şehrin (Hierapolis) sürekli depremlere maruz kalması ve sonunda yıkılması, burasının *korkutucu* bir yer olduğu sonucunu akla getirmektedir. Böyle bir coğrafyanın insanda *cehennem* kavramını çağrıştırdığı düşünülebilir ki, sıcaklıkla ilgili olarak, *kötü âlemin yerin altında* olduğunu yaratılış ile ilgili anlatılardan da görebilmekteyiz^{**}. Dolayısıyla, *yerin altı kötüdür; yerin altı olumsuz şeyleri çağırıştır.*

Türk insanı *korkutucu* yerleri bilhassa *yerin altı ile ilgili olanları* adlandırmada genellikle *cehennem* kavramını kullanmıştır^{***}. Türkiye'nin bu adı taşıyan çöküntü, çukur ve obruklara rastlamak mümkündür^{***}.

Tamuk, Türkçe'de *cehennem* kavramını karşılamak üzere uzun süre kullanılan kelimelerden biridir*. Bu kelime bazı eserlerde şöyle kullanılmıştır:

Tamu kapuğın açar tawar / cehennemın kapısını mal açar (rüşvet
cehennemın kapısını açar) (Divan, 1992, III: 234)

Solungdın tamu ormi uştmağ onğ ol / solunda cehennem vardır, cennet ise
sağdadır (Kutadgu Bilig, 1991, I: 109; Kutadgu Bilig, 1994: 77)

...ol tınlıg tamulug bolur... / ...herkes cehennemlik olur... (Hamilton,
1998: 32)

...Her kim senge sığınur tamuğdın ol kutulur... / ...Sana sığınan herkes
cehennemden kurtulur... (Divan-ı Hikmet, turkdirlirkom, 2008)

Gördüm yedi tamusun anda sekiz uçmağın / Korkudan günahımı anda
sızdırıp geldim (Yunus Emre, 1974: 234; gazi.edu.tr, 2008)...

*Yerin altı ile yerin yüzünün birbirine çok yakın olduğu bu bölgenin kimliğinin, yukarıda belirtilen olumsuz özellikleri sebebiyle bir süre tamuk kelimesi ile karşılandığını düşünmek için gerekçelerimiz bulunuyor ki, 1530 yılına ait bir tahrir defterinde geçen ve Honaz Kazası'na bağlı olduğu görülen *Tamuk Köyü*'nü (438 Numaralı Defter, 1993: 47) Pamukkale'deki Selçuklu yerleşimi ile ilişkilendirmekteyiz (D'andria, 2006: 32).*

Bunun yanı sıra, yine kayıtlarda geçen *Tamuklar Ilıcası* da bu bölgenin adının *tamuk* ile ilgili olabileceğini akla getirmektedir (Gökçe, 2000: 23). Diğer bir

** Yaratılış destanlarında geçen *tüpken kara tamu*, bu dünya için *derin kara cehennem* demektir (Ögel, 1993, I: 447).

*** Yukarıda geçen *Cin Deliği* de böyle bir adlandırmadır.

*** En meşhuru Mersin'deki *Cehennem Çukuru*'dur. Ayrıca Malatya-Hekimhan'a bağlı *Cehennem* adını taşıyan bir mezra da kayıtlara geçmiştir (Meskun Yerler, 1946: 204).

* *tamu* şekli de kullanılmıştır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Словарь, 1968: 531; Clauson, 1972: 503; Gemalmaz, 1988: 81; Derleme Sözlüğü, 1993, S-T, 3818; Türkçe Sözlük, 2005: 1898). Ayrıca Kazak Lehçesinde *tamuk* şekli *cehennem* anlamında kullanılmaktadır (Lehçeler Sözlüğü, 1991: 96)

kaynakta ise, adın *pamuktan ziyade tambuktan* kaynaklandığına dair ifadeler yer almaktadır**.

Pamukkale üzerine araştırmalar yapan Akça da bölgeye birçok kimsenin *Tamukkale*, *Tamuklar* veya *Tammuk* dediğini ancak bunların doğruluğunu tespit edemediğini; suların çok sıcak ve gazların öldürücü olmasından dolayı *Tamuk* denmesinin daha doğru olacağını belirtmiştir (1946: 12,13,14).

Son dayanağımız ise, tesadüfen gözümüze çarpan bir eski harita parçasıdır ki, haritada bölgenin adı eski harflerle *تاموق قلعه سمي* (Tamuk Kal'ası) şeklinde kaydedilmiştir (Gökçe, 2000: kapak).

...

Fikrimizce *Pamukkale* adını taşıyan bölge, yakın zamanlara kadar *olumsuz* özellikleri öne çıkarılarak *Tamuk*, *Tamukkale* veyahut *Tamukkalesi* şeklinde adlandırılmış daha sonra *örtmece* (*güzel adlandırma=euphemism*) ile önce *Pamukkalesi* (*Pamuk Kalesi*) ardından *Pamukkale* şekline çevrilmiştir.

Kaynaklar

- Akça, F. Akçakoca. *Timurlenk Denizli'de*, İnanç Halkevi Dergisi, 1938, 18, s. 10-15
_____. **Pamukkale Suları**, İstanbul Marifet Basımevi, İstanbul, 1946
- Ali Cevad. **Memâlik-i Osmâniyye'nin Târîh ve Coğrafya Lugâtı**, Mahmud Bey Matbaası, 1313
- Babaoğlu, H. İbrahim. **20. Yüzyıl Başlarında Aydın Vilâyeti Sâlnâmelerinde Denizli Sancağı** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, PAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), Denizli, 1996
- Baykara, Tuncer. **Tarihi-II. Kısım**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1969
- Clauson, Sir Gerard. **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford at The Clarendon Press, 1972
- D'andria, Francesco. *Hierapolis (Pamukkale) Dün ve Bugün*, Uluslar arası Denizli ve Çevresi Tarih ve kültür Sempozyumu, 6-8 Eylül 2006, C.2, s.32-37
- Denizli 1973 İl Yılığ**
- Denizli 2001 Kültür Değerleri**, Denizli, T. C. Denizli Valiliği Yay, 2001
- Derleme Sözlüğü**, Ankara, TDK Yay, 1993
- Dîvânu Lugâti't-Türk (IV)**, çev. Besim Atalay, Ankara, TDK Yay, 1992
- Eskikurt, Adnan ve Kapluhan Erol, *Denizli'nin Termal Kaynakları*, Uluslar arası Denizli ve Çevresi Tarih ve kültür Sempozyumu, 6-8 Eylül 2006, C.2, s.615-624
- Gemalmaz, Efrasiyap. **Eski Türkçenin Lügati**, Erzurum, Atatürk Üni. Fen-Edebiyat Fak. Yay., 1988
- Gökçe, Turan. **XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazası**, Ankara, TTK Yay, 2000

** *tambuk* burada *tekne*, *yalak* veya *uçurum*, *yar* anlamları ile ele alınmıştır (Humann, 1898:15-16)

- Hamilton, James Russell. **Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası**, (çev. Ece Korkut ve İsmet Birkan), Ankara, Simurg Yay., 1998
- Humann, Karl, Cichorius Conrad vd. **Altertümer von Hierapolis**, Berlin, 1898
- İnan, Süleyman. **Aydın Vilayeti Salnamelerine Göre XIX. Yüzyıl Sonlarında Denizli** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, PAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), Denizli, 1997
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü**, Ankara, KBY, 1991
- Kemal Şakir. **Tarihî, Coğrafi, İctimâî, Sıhî, İktisâdî Nokta-i Nazardan Denizli**, Hüsn-i Tabî'at Matbaası, İstanbul, 1927
- Kutadgu Bilig (Metin, Çeviri)**, (çev. R. Rahmeti Arat), Ankara, TDK Yay, 1991,1994
- Mostras, C. **Dictionnaire Géographique De L'empire Ottoman** (tıpkıbasım), İstanbul, Pera Turizm ve Tic. Ltd. Şti. , 1995
- Ögel, Bahaeddin. **Türk Mitolojisi**, Ankara, TTK Yay, II Cilt, 1993
- Önder, Mehmet. **Anadolu Efsaneleri**, Ankara, TKAE Yay, 1966, s.133-134
- _____. **Şehirden Şehire Anadolu**, Ankara, T. İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.146-150
- Ramsay, W. M. **Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası**, (çev. Mihri Pektaş), İstanbul, MEB Basımevi, 1961
- Strabon. **Antik Anadolu Coğrafyası**, (çev. Adnan Pekman), İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1993
- Şemseddin Sami. **Kâmûsu'l-A'lâm** (tıpkıbasım), Ankara, Kaşgar Neşriyat, 1996
- Türkçe Sözlük**, Ankara, TDK Yay., 2005
- Türkiye'de Meskun Yerler Kılavuzu**, Ankara, İçişleri Bak.Yay., 1946
- Yunus Emre Divanı**, İstanbul, İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1974
- Древнетюркский Словарь**, Leningrad, 1968
- 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri** (dizin ve tıpkıbasım), Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993
- w3.gazi.edu.tr/~ertan/yunusca.html 06.08.2008
- www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx 06.08.2008
- www.pamukkale.gen.tr/HtmlView.aspx?name=travertenler 06.08.2008
- www.turkdirlik.com/Bilgimece/Turkoloji/Kultur/HBice0011.htm 06.02.2008